

Wallenberg ja tema Aeg

AGE HIRV

helilooja

Juuni esimestel päevadel etendus *Rahvus- ooper Estonias Erkki-Sven Tüüri ooper "Wallenberg"* (esietendus 2001. aastal Dortmundis, Saksamaal; libreto autor Lutz Hübner). Muusikaline juht ja dirigent: Arvo Volmer, viimasel kahel etendusel Risto Joost. Lavastuse idee: Dmitri Bertman (Helikon Opera, Moskva). Kunstnik-lavastaja: Ene-Liis Semper. Lavastajad: Dmitri Bertman ja Neeme Kuningas. Osades: Jesper Taube Rootsi Kuninglikust Ooperist (Wallenberg), Priti Volmer (Eichmann), Jassi Zahharov (Saksa ohvitser), Helen Lokuta, Annaliisa Pillak, Juuli Lill (diplomaadid), Aile Asszonyi (naine), Urmas Pöldma (esimene Vene ohvitser), Vladislav Horuženko (teine Vene ohvitser), Mati Turi (Wallenberg 2), Riina Aireme (daam), Väino Puura (Ronald Reagan), Teele Jöks, Andres Köster, Mart Laur, Villu Valdmaa, Aare Kodasma, Alar Haak, Vahur Agar jpt.

Publikut, nii eesti- kui võõrkeelset, selle nüüdisooperi etendustele igatahes jagus ja pettuma ei pidanud küll keegi. Ooper pakkus huvitavat ja intrigeerivat lugu meie lähiajaloo, oli leidlik lavastuse poolest ja muusikaliselt väljendusrikas. Enamgi veel, laval (ja lava taga) võis tajuda tegemislusti, kohati suurt sisseelamist, mis kõik on ühe õnnestunud ettevõtmise eeldus ja nagu öeldud, see pingutus jõudis ka pärale.

Lugu

Lutz Hübneri libreto peategelane on 1912. aastal sündinud rootslane Raoul Wallenberg, kellele Ameerika president ja põgenike abiorganisatsioon teevad Teise maailmasõja päevil ettepaneku minna Budapesti ja päästa Natsi-Saksamaa kontsentratsioonilaagritest nii palju juute, kui ta suudab. Wallenberg, kellele lubati diplomaatilist puutumatus, otsib juudi soost kodanikke otse rongijaamas, jagades neile kaitsepasse ja hiljem töötõendeid. Tal õnnestubki päästa suur hulk inimesi ja ka ise imekombel ellu jääda. Pärast sõja lõppu

langeb Wallenberg siiski vene luureteenistuse kätte, kes saadab ta Gulagi laagritesse ja ei anna tema kohta mingit informatsiooni. Wallenbergi täpne saatuse jäädki pikaks ajaks selgusetuks.

Tegemist on kõigepealt kahtlemata kangelaslooga, kuid selles pole esmatähtsad niivõrd kangelase teod ja tema kannatused – stseenid nendest on vaid pealiskaudsed, ebatõepärased ja visandlikud. See on pigem lugu kangelasmüüdi tekkimisest. Teise maailmasõja aegsed sündmused on sinise loo kontekst, milles kangelaskuju hakkab vormuma. Wallenberg reaalse inimesena, nagu ka tema saatuse, ei ole lõpuni välja joonisatud, me tajume teda justkui distantsilt ja pidevalt kellegi või millegi mõjusfääris. Teda on kujutatud justkui aja "tööriistana", ühe lülina inimeste tehtavas ajaloo, milles tema missioon mängib olulist rolli. Seesama ajalugu kulgeb aga Wallenbergist otsekui üle, teda kahe silma vahele jättes, samal ajal tema nime ära kasutades. Wallenberg on vaid "üks miljonitest", kelle liitlasteks selles lootusetuna näivas päästetöös on üksnes aeg.

Hübneri libreto algus on peaaegu kaadri- lise ülesehitusega: konkreetset sünd- mused arenevad linnulennul, mõistukõne- luste saatel, ebareaalsete stseenidena. Tekstis on palju kordusi, mõned tegelasedki esinevad kolmekaup (ellujäänud, diplo- maadid, Gulagi vangid), mis justkui vähen- daks nende individuaalsust. Palju on sise- riime, vahelejätmisi ja väga kujundlikku keelt. Loosunglikud lühihüüdlauseid jätvad rohkesti võimalusi otsida nende lausete mõtet ridade vahelt.

Sündmustesse järjest ilmuvaid tegelasi

võiks kujutada isikute ringina, mis ümbritseb Wallenbergi ja avab nõnda üha rohkem temaga seonduvat lugu (vt skeemi).

Peategelase kuju võtab selgemad piir- jooned niisiis alles kaasosaliste kaudu, kes ilmuvad, olles Wallenbergiga rohkem või vähem seotud. Ta ilmub ka küll ise meie ette, kuid algusest peale pole ta n-ö päris iseenda peremees. Selline individuaalsuse piiridel balansseerimine näib olevat algusest peale libretot läbiv võte, mida võib tajuda ka kas või kolmest rühmades esi- nevate kõrvaltegelaste puhul. Tegelased muutuvad ebaindividuaalseks, justkui alle- gooriateks või mingiteks karakteriteks mas- kide taga, mis lavastuses sobib hästi kokku toretseva peo- ja kostüümikomöödia idee- ga.

Esimese vaatuse üks oluline märksõna on proloogis, ellujäänute sisse juhutatud austuse teema. Kõik järgmised tegelased – diplomaadid ja konverentsikülalastajad, hiljem SS-ohvitser ja Eichmanni – näitavad Wallenbergi vastu üles teatavat res- pekti. On ju too ülesande täitja nagu nemadki. Wallenberg on nimi, millega tuleb tõsiselt arvestada. Eichmann varjab oma suhtumist ja vahest koguni hirmugi ähvar- duste ja sundmõtete taha. Ta lohutab end teadmise, et Wallenbergi on vaid üks ning seega saavad tema teod ja nende jäljed olla ainult tühised. Wallenbergil aga, kes jääb rahulikuks ja enesele kindlaks, on siin varuks ka oma relv – aeg. Kord nimetab ta seda oma suureks liitlaseks, kord väljendub see usu- ja igavikutundes. Nii jääb ta üksi olles ja võitluses lootusetusega püsima. Esimese vaatuse Wallenberg on niisiis

